

דף ח

'מנין שנשבעין לקיים את המצוה... דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה...'. שיטת הר"ן שהשבועה חלה על דבר מצוה לענין מלקות, ורק קרבן אין חייבים כשעבר על השבועה. וכן היא שיטת הר"ה (פ"ג דשבועות). אך הרמב"ן (שם ובפרוש התורה פר' מטות) ועוד ראשונים (עתוס' ורא"ש וריטב"א כאן. וע' שפת אמת חגיגה י שדייק כן מרש"י ותוס' שם) חולקים וסוברים שאם עבר פטור אף ממלקות. וכתב בקצות החושן (עג, ה) שאף להרמב"ן חלה השבועה מדין תורה ואסור לחללה, שאם לא כן איזה זירוז יש בשבועתו הלא אין לה כל תוקף [ואף אם תמצי לומר שאצל אדם המוני יש זירוז ע"י שנבהל משבועתו הגם שלא חלה כלל, מה נאמר על דוד המלך שאמר נשבעתי ואקיימה]? על כרחך שאיסור שבועה ישנו אלא שממועט ממלקות. ויש שכתבו שתוקפה של שבועה זו מדברי קבלה היא ולא מדאוריתא.

ומה שכתבו הראשונים בסוגיתנו שחידושו של רב גידל הוא שאין זו שבועת שוא מפני שמזרוז עצמו. ומשמע לכאורה שלא חלה השבועה אלא שמכל מקום אינה לשוא מפני שהיא מזרזתו – זה אינו אלא לפי הסלקא-דעתין אבל לאמיתו של דבר שחידש רב גידל מ'נשבעתי ואקיימה' שנשבעין, יש כאן שבועה עכ"פ מדברי קבלה (מנחת שלמה נב).

ובתור"ד משמע לכאורה שאין השבועה חלה אלא שאם לא יקיים שבועתו נמצא שהוציא שם שמים לבטלה והוא ענוש בכך. וכן נראה לכאורה מדברי הרא"ש בפירושו למשנה להלן ט.

ולכאורה כן מורה פשט לשון הרמב"ן ריש מטות (ל, ג): 'אבל השבועות אינן כלל אלא לאסור את המותר, אינן נוהגות בדבר מצוה כלל, לא בבטול מצות ל"ת ולא בקיומו... ואפילו בקיום מצות עשה אינן חלות שאלו נשבע לקיים את המצוה ולא קיים אינו מתחייב בה משום שבועה ולא מלקות ולא קרבן אלא דשרי ליה לזרוזי נפשיה דכתיב נשבעתי ואקיימה... ומפני כן בשבועות בלבד הוא נדרש לאסור אסר על נפשו'.

בספר צדקת הצדיק (נה) לרבינו צדוק הכהן מלובלין זצ"ל כתב: 'עיקר העבירות באים מחמת השכחה שהיא בלב שאפילו זוכר במוח מכל מקום אינו זוכר בלב, כי אילו היה זוכר באמת בהרגשת הלב שהשם יתברך ציוה על זה 'לא תעשה כן', אי אפשר כלל שהיה עושה רק שהיצר מעלימו מלכו... ולכן אמרו נשבעים לקיים המצוות, ואף על גב דמושבע ועומד מהר סיני הוא, דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה – ומה זירוז הוא (נקט בפשיטות שאין השבועה חלה כלל)? אבל הוא כמו שאמרנו'. וכעין זה כתב במקום אחר (ישראל קדשים עמ' 9), שהשבועה באה למנוע 'הוראת התר' של האדם בשעה שיצרו גובר עליו (וכן כתב בספר ברכת פרי' להגרי"י קניבסקי זצ"ל).

ע"ע בענין זה: דרו"ח לרעק"א סוף ח"א; בית ישי עא ד"ה ועיין; מכתב מאליהו ח"ד עמ' 732; שיחות מוסר (לר"ח שמואלביץ) יז תשל"א.

... שהגדר שהאדם עושה לעצמו יועיל לו להצילו מכל דבר רע יותר ממה שאזהרות האיסור מועיל, כדאיתא בגמרא מנין שנשבעין לדבר מצוה שנאמר נשבעתי ואקיימה וכו'. והוא שעומד לו אף בשעת הנסיון, כדאיתא בגמרא (להלן לב) בעידנא דיצר הרע לית מאן דמדוכר ליצר טוב, כי אז נשכח מאדם כל חומר האיסור שיש בהמעשה כמבואר... אך הגדר שהאדם עושה לעצמו לא ישכח ממנו ויעמוד לו אף בשעת הנסיון, כאשר סיפר רב וקדוש אחד בעצמו, שאירע לו נסיון ונסתם ממנו חומר האסור שבדבר הזה, אך זאת זכר שעשה לעצמו גדר שלא יעשה דבר שלא יגיע ממנה נחת רוח להש"י, ואמר אל לבו אף שאין בכאן איסור מ"מ מה נחת רוח יהיה להש"י מהמעשה הזה, ותיכף שנתן זאת אל לבו זכר חומר האיסור שהיה בהמעשה' (מתוך מי השלוח ח"א בהעלותך).

'האומר אשכים ואשנה פרק זה, אשנה מסכתא זו – נדר גדול נדר לאלקי ישראל'. מבואר בר"ן
 שכל דבר של מצוה שמקבל אדם לעשותו, מחויב הוא לקיימו כפי שלמדו מבפיך – זו צדקה.
 ועתה שנוהגים למסור מודעה בערב ראש השנה על כל הנדרים שמכאן ולהבא וכל דבר מצוה והנהגה
 טובה שיהג שלש פעמים, נראה שמועיל הדבר לענין קבלה של מצוה. ואף על פי כן למעשה נוהגים
 גם בזה שלא להתיר אלא ע"י שאלה (עפ"י שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד ח"ב לה; הגרש"ו אויערבך – מנחת שלמה
 צא, כ. ונקט מעיקר הדין להקל בדבר שאין צריך התרה לקבלות של מצוה למי שמסר מודעה בערב ראש השנה, אלא שהורה
 בעל פה שעדיף להחמיר, וכן ראוי לנהוג כדי שיהא הדבר קבוע בלבו כל השנה. ע' הליכות שלמה מועדים-א' פרק ראשון סעיף
 ט ובהערות, ושם בקונטרס 'שלמי נדר' עמ' שפז.
 וכן מובא בשם החזו"א והגרי"ק – ע' בספר אעלה בתמר עמ' כד).

ולכאורה אף לענין הדין המובא באו"ח (תקסב, יא) שקבלת תענית באמצע היום מהניא, מועילה לכך המודעה שעשה מערב ר"ה
 שאין כאן נדר – שהרי לא מדין קבלת תענית אתינן עלה אלא הוא משום קבלה להנהגה טובה. והוא הדין למקבל עליו עינוי
 יוהכ"פ קודם פלג המנחה – לפי מה שכתב בשעה"צ (תריב).

'האומר אשכים ואשנה פרק זה, אשנה מסכתא זו – נדר גדול נדר לאלקי ישראל. – והלא מושבע
ועומד מהר סיני הוא?... הא קמ"ל כיון דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע שחרית וערבית משום
הכי חייל שבועה עליה'. הר"ן מפרש שאמנם חייב ללמוד תמיד יום ולילה, אבל אין מפורש בתורה
אלא קריאת שמע שחרית וערבית הלכך חל הנדר על דבר שאינו מפורש.

[יש מקשים לפירוש זה מה מקשה מעיקרא הלא מושבע ועומד הלא אינו מושבע באותה שעה לעסוק בפרק זה דוקא. ובשם הרבי
 מקוצב מובא, כיון שחפצו בלימוד המסוים הוה, אות הוא שוהו חלקו בתורה ומושבע ועומד עליו].
 והריטב"א ונמוקי יוסף פירשו תירוץ הגמרא, שאינו מושבע ללימוד המסוים שנדר.
 לפי פירושה, אם נשמע ש לא ללמוד פרק מסוים בזמן מסוים, נראה שאינו כנשבע לבטל את המצוה וחייב קרבן. וכן כתבו
 בתוס'. ואולם לפירוש הר"ן אם נשבע 'שלא אשנה פרק זה' כתב החזו"א (חו"מ כד לדף כד), הרי זה שבועה לבטל את המצוה
 ופטור, ואין אומרים אפשר בפרק אחר.

ויש לדון ב'אשכים ואשנה' סתם; להר"ן נראה שחייב מפני שאין מפורש בתורה אלא ק"ש, ואילו לפירוש הריטב"א הלא מושבע
 ועומד ללמוד בכל עת, אך שמא חלה השבועה מפני שאינו מצוה להשכים, גם אינו חייב ללמוד בזמן הזה דוקא ויכול לעסוק
 לפרנסתו וכד' [אבל עתה נכלל בנדרו חיוב השכמה, וכמו שפירש הגרי"ח 'נדר גדול...'] – שאף ההשכמה בכלל נדרו. וצריך
 לומר שהגמרא נקט טעם אחד והיה יכול לומר גם טעם זה.

'נידוהו בחלום...'. הר"ן הסתפק אם חייב לנהוג בכל דיני מנודה. ולכאורה היה להביא ראיה מן הסוגיא
עצמה, שאמרו שאם אין עשרה הראויים להתיר נידויו, ישב בפרשת דרכים וישאל בשלום עשרה –
והלא מסקנת הסוגיא במועד קטן (טו.) שמנודה לשמים אסור בשאלת שלום? 'וצריך עיון קצת' (חידושי
הגר"ד בעניני ח"א סא, יא).

הש"ך (ביו"ד רלה, נד) נקט להלכה 'מסתימת דברי הפוסקים משמע דשוה למנודה בכל דבר'. ובערוך
 השלחן (שם ל) פקפק: 'ולי צ"ע בזה דהא מדינא דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין אלא שבנידוי
 חששו, ואין זה רק להצריך התרה ולא חומרות... ובזה שוה לשאר חלומות'.

משמע מדבריו אלו שאף לפי האומרים שצריך לנהוג בכל דיני מנודה, אין זה מדין נידוי ממש אלא שהוא סימן לפורענות (כמוש"כ
 התוס'. וע' בשו"ת הרא"ש ח, יא) וצריך לנהוג ככל מנודה לכפרה. ולפי"ז י"ל שלצורך מניעת הפורענות התירו לו בשאלת שלום
 ומיושבת הקושיא דלעיל.

וע"ע בערוך השלחן או"ח (שכ) על אודות החלומות בזמננו בכלל. וכן נקטו הפוסקים בדור האחרון, שעתה אין לנו להקפיד ולהתענות בגלל חלומות רעים (וע' יוסף דעת ברכות נה). אמנם משמע שבנידוי בחלום אין להקל, אף בזמננו.

והוא דתנו הלכתא אבל מתנו ולא תנו לא'. הר"ן פירש גרסה זו: 'דתנו הלכתא' – גמרא. 'דמתנו' – משנה בלבד. והרי"ד פירש להפך; 'תנו הלכתא' – משנה, ששונים הלכות אבל אינם עוסקים בגמרא להבין טעמיהם, ואלו גדולים מ'מתנו ולא תנו' – מבעלי גמרא שאינם במשנה, שאינם יודעים ההלכות.

ליזיל וליתב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י' עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הלכתא'. הר"ן והתוס' מפרשים: מתוך ששייבו לו שלום יגיבו עליו מן היסורים עד שיזדמנו לו עשרה השונים הלכות.

ואילו מפרש"י והרא"ש מבואר שקבלת שלום מעשרה שוני הלכות היא עצמה התרת הנידוי. ומה שהקשו התוס' על פירוש זה מכפילות הלשון 'היב שלמא לבי עשרה עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הלכתא'. ועוד יש לדקדק מהו לשון 'בי עשרה' – ונראה הכוונה שיתן שלום לקבוצת של עשרה אנשים העוברים בפרשת דרכים, עד שתזדמן לו אחת שיש בתוכה עשרה שוני הלכות. ואף שהתוס' צדדו שאין צריך שיהיו עשרה ביחד, מסתבר שזה רק לפי פירושם שנתינת השלום מגנת אבל לפירוש הראשונים שזו עצמה ההתרה, צריך עשרה ביחד.

ואולם בתורי"ד נראה שנתינת שלום ע"י עשרה דגמרי הלכתא, אפילו אינם ביחד, מועיל הדבר במקום ההתרה כשאינו מוצא עשרה להתיר לו במעמד אחד. וכן נראה שהבין הרמ"א (שלד, לה) בדעת הרא"ש, שמועילה התרת עשרה שלא במעמד אחד.

(ע"ב) 'רבינא הוה ליה נדרא לדביתהו, אתא לקמיה דרב אשי...'. ולא הפר לה בעצמו את נדרה – אפשר שמדובר שכבר קיים לה את הנדר, או מדובר בנדריים שאין הבעל מיפר, כגון שלא היה נדר של עינוי נפש (עפ"י רא"ש).

לפי הפירוש הראשון מבואר שהחכם מתיר את הנדר לאחר הקמת הבעל. והתוס' תלו זאת בבעית הגמרא (להלן סט.). אם נשאלים על ההקם. ומשמע שנקטו שאין חילוק אם הקים או שמע ושתק, שאם כן הלא יכלו לפרש שמדובר כאן באופן זה ששתק. ואולם מהרי"ק (נ. הובא ברמ"א רלד, כג) צדד לחלק ביניהם. ומרש"י ביבמות כה. מבואר שמועילה התרה לאחר שתיקה עכ"פ. ודעת רוב הפוסקים שמועילה התרה אף לאחר הקמה [ואפשר לדעתם שלא נסתפקו בגמרא אלא על שאלה על ההקם עצמו, שיוכל הבעל להפר לה אח"כ, אבל להישאל על הנדר ודאי אפשר], אלא שלכתחילה יש לחוש שישאל תחילה על ההקם ורק אח"כ יתירו לה את הנדר (רמ"א שם).

והנה נפסק (באו"ח שמא, א) שבעל יכול להפר נדרי אשתו בשבת אפילו אינם לצורך השבת, מפני שלא יוכל להפר לה מחור. ובפמ"ג (במ"ז) הקשה הלא אין זה צורך כי יכולה להתיר ע"י חכם לדין שפותחים בחרטה ותמיד אפשר למצוא פתח זה. אמנם לפי הנראה מדברי התוס' כאן הרי זה ספק אם יכול החכם להתיר לאחר שתיקת הבעל ביום שמעו, ויש פוסקים בספק הגמרא שאין נשאלים על ההקם, ויתכן שמשום החשש לדעות אלו נחשב 'צורך' ויפר.

זשמתא אפילו באתרא דרביה'. כלומר התלמיד יכול להתיר מיד את נידויו [שהתלמיד מנדה בפני הרב במקום שיש חילול השם. ע"ז סג]. והטעם, שלא להשהות קללה על המנודה עד שילך לפני הרב ויתפנה להתיר (עפ"י הרא"ש ותוס'). הוצרך הרא"ש לפרש שהתלמיד נידה כי אם הרב נידה – צריך שהוא עצמו או חכם חשוב כמותו יתיר – ע' מו"ק יז).

מטעם זה שלא להשהות הקללה, מובא בשו"ת הרדב"ז (ח"ד א'קעא – עפ"י רב אחאי גאון) שמי שנידוהו בחלום בליל שבת – מתירים לו בשבת, שאין לך צורך שבת גדול מזה שלא ישתהה בנידויו.

'אין גיהנם לעולם הבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה...'. הוצאת החמה מנרתיקה היינו גילוי האור שגגנו הקב"ה לעתיד לבוא [כמו שנאמר ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים]. והוא אור גדול המאיר את הדעת והנפש, המברר היטב את הטוב ואת הרע ובכך הם נפרדים זה מזה. וחיות הרשע בעולם הזה אינה אלא מחמת ניצוץ הש"י המחיהו ונותן בו כח והרגשה ולהיטות לכל דברי העולם הזה, ובגלל 'חשיכותו' של העולם הזה, הטוב והרע מעורבים ואין רעתו של הרע מורגשת, וע"י גילוי האור הגדול לעולם הבא מתבררים הטוב מהרע ומתפרדים זה מזה ונשאר הרע בלא חיות כלל וממילא אבדו הנאותיו והרגשותיו לאמר לרע טוב ונעשה הרע רע גמור ובכך הוא כלה ואובד מעצמו. [וגם עונש המיתה על דרך זו; החיות נפרדת מהחומר ע"י ראיית האדם בשעת מיתתו את גילוי אור ה' (כמו שאמרו 'כי לא יראני האדם וחי' – הא בשעת מיתתו רואה), ועל כן אין הגוף יכול לסבלו ומתפרד וחוזר להיות עפר מן האדמה] (עפ"י כתבי ר"צ הכהן: רסיסי לילה מח עמ' 103) נא (עמ' 117); ליקוטי תורה שבסוף ספר פוקד עקרים, עמ' 63; פרי צדיק ח"ה לעיוהכ"פ ו). ע"ע: מכתב מאלהו ח"א עמ' 301.

*

ואנו נוהגים כן, אם כן אפילו הלכה כאינך פוסקים, מכל מקום כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלו אבותינו עליהם כאותה דיעה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה... וקרוב בעיני נדר דאורייתא, אע"פ שמ"מ קיל ככל איסור דרבנן – היינו כך קבלו הנדר שיהיה אסור עלינו כקולא איסור דרבנן אבל לעבור על זה עובר על נדר דאורייתא... ומה שכתבתי שהקבלה הוא נדר דאורייתא, אע"פ שלא אסר עצמו בלשון קונם, מ"מ כל המקבל על עצמו לעשות דבר מצוה – הוה דאורייתא, ונפקא מפ"ד – זו צדקה. כן כתב ר"ן נדרים (ח ע"א ד"ה עליו להשכים) וכו'. והמקבל עליו פרישות שלא לעשות, כדין נידון שלפנינו שלא לאכול חלב גוי, או קבלת תענית – נפקא לן מקבלת נזירות שאומר בלשון קבלה... (מתוך שו"ת חתם סופר יו"ד קז. וכן צדד באו"ח קמה: 'וקרוב לי לומר שהוא איסור דאורייתא בנדר שהודר ברבים ונתפשט בכל ישראל... ועובר על כל יחל').

ואולם כמה אחרונים חולקים וסוברים שאין תוקף של 'נדר' למנהגים מלבד אם הונהגו על פי חרם וכיו"ב – ע' ים של שלמה חולין פ"א לו; דעת כהן יח – עפ"י הרבה פוסקים אחרונים.

דף ט

'כנדרים כשרים לא אמר כלום'. ואף על פי שאמרו נודרים בעת צרה, כשם שעשה יעקב אבינו – אין זה נדר גמור אלא נדבה והודאה (עפ"י רשב"א).

פירוש, שעושה כן מנדבת הלב ומרצון פנימי ולא ככפוי ע"י מניע חיצוני. ומש"כ 'הודאה' הגם שעדיין הוא בצרה – י"ל כענין המודה על חטאיו וכמצדיק את הדין הבא עליו, א"נ שמודה על הרעה כשם שמודה על הטובה. א"נ על שם פדות נפשו המעותה, כענין 'יגל לבי בישועתך' הגם שעדיין לא נושע כאמור ברישא 'ואני בחסדך בטחתי'.

וא"ת עדיין קשה הלא כתיב בתורה 'וידר יעקב נדר' הרי שקוראים גם לזה 'נדר'. וא"כ מדוע לא אמר כלום. אך לפי מה שפירש הרשב"א להלן ש'כנדבותם' דמתניתין היינו רק באופן שהקדיש בעזרה אבל באופן אחר לא אמר כלום, לכאורה גם כאן י"ל

ואם נידה עצמו לעשות איזה דבר, צריך התרת חכם ואין מתיר עצמו [שאחרת אין זו קבלה כלל כיון שבידו להתיר לעצמו, משא"כ בנידוי על העבר שכל זמן שלא התיר הרי היה בנידוי] (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א כנו, ו – בפירוש דברי הכס"מ ת"ת ז, יא).
 ב. דין זה אמור בתלמיד חכם בלבד, אבל שאר כל אדם אינו מתיר לעצמו (נמוקי יוסף. וכן נקט מדנפשיה באג"מ).

דף ח

- ט. א. האם נשבעים לקיים את המצוה?
 ב. האומר 'אשכים ואשנה פרק זה'; האומר לחברו 'נשכים ונשנה פרק זה' – מה דינו?
 ג. מי שנידוהו בחלום, מה דינו?
 ד. בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו?
 ה. מהו להתיר נדר ונידוי במקום רבוי?
 ו. יחיד מומחה, מהו להתיר נידוי ונדר?
 ז. מה שחרם של בני אדם היראים להוציא שם שמים לבטלה?
- א. אמר רב גידל אמר רב: מנין שנשבעים לקיים את המצוה שנאמר נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך. ומשמיענו שמתר לו לאדם לזרו עצמו (ודבר הגון לעשות כן ואפילו כשרים שנמנעים משבועה נשבעים בכך שהרי דוד היה עושה כן. ר"ן ורשב"א).
- אף על פי ששבועה על דבר מצוה ממועטת מקרבן לעובר עליה, לא נתמעטה בכל יחל (ר"ן). ומדברי כמה ראשונים (עתוס' כאן ומכות כב; רא"ש ורשב"א) נראה שלא חלה אף לענין מלקות אלא שמכל מקום אינה שבועת שוא מפני שיש בה זירוז [יש שפירשו שמ"מ חלה השבועה מדאורייתא וי"מ מדברי קבלה].
- בשלחן ערוך (ר,ג,ו) הביא הלכה זו, שהירא שיתקפנו יצרו ויעבור אל איזו מצות לא תעשה או יתרשל ממצות עשה – מצוה לישבע ולידור כדי לזרו עצמו.
- ובספר חסידים (תכ) כתוב שבזמן הזה אין נשבעים לקיים את המצוה – שמא יעבור, אבל הראשונים אם היו ממיתין אותן לא היו עוברים על שבועתם' (וע' גם בקובץ אגרות חזו"א ח"א קצג)
- ב. אמר רב גידל אמר רב:
 האומר 'אשכים ואשנה פרק זה' 'אשנה מסכתא זו' – נדר גדול נדר לאלקי ישראל. ופירשו, אף על פי שמושב ועומד מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה (עכ"פ לקרבן) – הואיל ואם רוצה פטר עצמו בקריאת שמע שחרית וערבית, לכך חלה שבועה עליו (אף לענין חיוב קרבן. ר"ן, רבנו יונה).
 פירש הר"ן: אעפ"י שחייב ללמוד תמיד כפי כחו, הואיל ואין הדבר מפורש בתורה אלא קריאת שמע שחרית וערבית, לכך חלה שבועה על הדבר אף לענין קרבן [כשאמר לשון שבועה].
- האומר לחברו 'נשכים ונשנה פרק זה' – עליו להשכים, שנאמר ויאמר אלי קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך. ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עמד. (ומשמיענו שקיבל על עצמו להיות המעורר בדבר כשם שהוא מעורר מעכשיו. ר"ן)

כן הדין לכל דבר מצוה, שאעפ"י שלא הזכיר 'נדר' או 'שבועה', חייב לקיים דבריו כפי שדרשו כן לענין צדקה (מבפיך) (ר"ן). וע' גם בפירוש הרא"ש ובתוס' בשם הר' אליעזר. וכן פסק הטור והרמ"א (יו"ד ריד, ב). ומשמע ברי"ד שזהו נדר בלשון שבועה שאוסר [כלומר קושר ומחייב] עצמו לעשות דבר מסוים, ומועיל מדין 'ידות'. וע' גם בהגר"א שם). ויש מפרשים שמדובר שאמר בלשון שבועה (עתוס'; פירוש הרא"ש י). ולפירוש זה אין ראייה לדין זה. וכן ברשב"א משמע שנסתפק בדבר (וע' גם בפרישה ובהגר"א שם. וערשב"א להלן ט: שהאומר 'כנדרי כשרים אשנה פרק זה' – הרי זה נשבע ללמוד, כי הכשרים נשבעים כן. ומהר"י מיניץ (בתשובה עב) צירף להלכה דעת הסוברים שאין זה נדר, וכך נטה מצד הסברה שהרי אין כאן 'הפצא'). וגם לדעת הסוברים שהוא נדר, יש הרבה סוברים שאינו נדר גמור (ער"ן תענית יב ומג"א תקסג. וכן משמע לשון הרמב"ם ספ"א מנדרים. וכן דייק בברכ"י מהשו"ע – אגרות משה יו"ד ח"א קכו, ח. וצ"ע לענין 'יד' בדבר מצוה, לפי הנוקטים בצדקה להתמיר מספק, האם גם כאן יש להחמיר). ומסתבר שכל זה אמור רק במצוה גמורה, בדומה לצדקה – כגון אשנה פרק זה, וכן תענית הדומה לקרבן וכן לעלות לארץ ישראל, אבל דבר שהוא הידור בעלמא, אין ללמוד מצדקה. ואף שאין לי ראייה ברורה על זה, מ"מ הוא ברור לע"ד דאין ניליף איזה הידור בעלמא כגון שלא ליקח מתנות מאדם ולא לאכול מבהמה שהורה בה חכם וכדומה מצדקה שהיא מצוה גמורה' (אגרות משה יו"ד ח"א קכו, ח ט. וע' זכר יצחק מא ד"ה עוד).

ג. אמר רב יוסף: נידוהו בחלום – צריך עשרה בני אדם להתיר לו (שאפשר בשליחות המקום נתגדה ולפיכך צריך עשרה להתירו, ששכינה עמהם. ר"ן). והוא ששונים הלכות אבל משנים בלבד לא (פירוש: ששונים גמרא אבל במשנה לחוד לא. ויש גורסים 'הוא דמתנו' – לאחרים, אבל שונים לעצמם בלבד לא. עפ"י ר"ן). ואם אין (מצויים לו) – ישב על פרשת דרכים ויתן שלום לעשרה עד שידמונו לו עשרה שלומדים הלכות.

ואפילו ידע מי הוא המגדה (בחלום), אין להתירו ע"י אותו שנידוהו – שמא לנדוהו עשאוהו שליח (משמים) ולא להתיר (כן אמר רב אשי לרבינא). וכן אם נידוהו והתירו בחלום צריך התרה, שאי אפשר לחלום בלא דברים בטלים (כן אמר רב אשי לרב אחא).

א. צריך עיון אם המגדה בחלום צריך לנהוג בכל דיני מגדה (ר"ן). ומסתימת הפוסקים נראה ששורה הוא למגדה לכל דבריו (עפ"י ש"ך יו"ד שלד סקנ"ד).

ב. כתבו גאונים שהוא הדין אם אחרים חלמו עליו נידוי – צריך התרה (עפ"י בה"ג ושאלות דרב אחאי גאון ועוד).

ג. לפירוש רשב"ם המובא בתוס', אם נידוהו בחלום ובוש לבוא לבית דין, אפשר להתיר לו נידוי על ידי שליח אם מכוונפים שם עשרה, אבל אם צריך לחזור אחריהם לא.

ד. כשם שהתרה בחלום אינה מועילה כאמור, כמו כן אם נידוהו על תנאי, אעפ"י שנתקיים התנאי צריך התרה כי שמא הנידוי אמת והתנאי דברים בטלים (עפ"י תשב"ץ ח"ב קכט).

ה. יש סוברים שאם לא מצא בעלי משנה, מתירים לו עשרה שידועים לקרוא בתורה. לא מצא – מתירים לו עשרה שאינם יודעים לקרוא. לא מצא במקומו – מתירים לו אפילו שלשה (עפ"י רמב"ם ושו"ע יו"ד שלד, לה. והשמיטו ענין פרשת דרכים). ויש חולקים (טור עפ"י הרא"ש; רמ"א).

ו. מסתבר שאין ללמוד מכאן למי שנדר בחלום שיהא צריך התר (וכן דעת רב שרייא גאון, והרא"ש בתשובה ה, יא. וכן היא הדעה הראשונה בשו"ע בסתם), אלא שהרשב"א בתשובה הצריך התר לנדר, במעשה שבא לפניו (ר"ן). וכן מובא בשלחן ערוך (רי, ב) לחוש לדעה זו ולהצריך עשרה

לכתחילה. וכך נהוג (ש"ך סק"ה). וכתב שם שאין מועיל הפרת הבעל לאשה שנדרה בחלום. והט"ז חולק).
 ויש שלא חששו להצריך התר (עט"ז סק"ד בשם תשובת מהר"ל מפראג).
 ובשו"ת חתם סופר (יו"ד רכב) מבואר שדוקא בנדר בחלום שיש בו נדנוד מצוה, חוששים שמא
 קיבל עליו דבר זה ביום ולפיכך חלם עליו, אבל בדבר הרשות לאו כלום הוא. (ובנוסח 'התרת
 נדרים' שאומרים בערב ראש השנה מוכירים נדרי חלומות. והגרשו"א תמה בדבר הלא אין כאן ביטוי שפתים ולא
 דעת, והביא דברי התת"ס, ונשאר ב'צריך עיון').

ד. למדו מתשובת רב אשי לרבינא שבעל נעשה שליח לחרטת אשתו (ע"י בית דין) אם מצאם מוכנסים אבל
 לא יאספם מלכתחילה.

לשיטת הרמב"ם (שבועות ו, ד. וכו"ה בשו"ע רכה, טז), דוקא בבעל התירו לפי שאשתו כגופו, ואף
 בזה לא הקלו אלא כשכבר מוכנסים אבל לא לכנסם לכתחילה כיון שבעצם בעל הדבר צריך
 להיות נוכח בהתרה [ויש אומרים שאם נתנה לו האשה רשות לכנף – מותר, כי טעם האיסור
 הוא משום שחוששים שאינה חפצה בפירסום הדבר ע"י שיכנף. (ערא"ש, לבוש וש"ך רלד, נו). וי"א
 בדעת הרמב"ם שרק ע"י חרטה מותר ולא ע"י פתח, שמא יוסיף הבעל על דבריה. עפ"י לה"מ].
 ובאדם אחר אפילו במכונפים אין להתיר, ורק אם הנודר נמצא שם אפשר להתיר על ידי
 תורגמן (כמסקנת הירושלמי; ר"ן).

והתוס' והרא"ש פירשו להפך; דוקא בבעל לא התירו בשאין מוכנסין הואיל ונדרי אשתו קשים
 אצלו הרי מתוך שהוא טורח לכנס שלשה, או משום טרדתו, חוששים שמא יוסיף מדעתו
 בחרטתה, אבל אם אינו טורח בדבר, או באדם אחר אף אם טורח – אין חוששים.
 ועוד כתב רבנו שמשון משאנץ ששולח אדם חרטת נדרו בכתב לבית דין והם מתירים לו,
 שיכול ב"ד להתיר לאדם את נדרו אפילו בלא ידיעתו [כפי שמצינו באיש המיפר נדרי אשתו
 בלא ידיעתה] (מובא בר"ן. וע' בשו"ת הריב"ש ש"ע).

ומפירוש רשב"ם (המובא בתוס') נראה שלעולם צריך שהנודר עצמו יהא בבית דין, ורק בנידוי
 בחלום נסתפקו שמא אין צריך להתיר בפניו. וכן דעת מהר"ם בתשובה (נדפס בתשו' מיימוניות
 אישות ב. וע' בהגהות מרדכי קדושין תקנ; ב"י יו"ד רלד; משל"מ שבועות ו, ד. וע' פרטים נוספים בקונטרס
 שלמי נדר ח – בסוף ספר הליכות שלמה מועדים-א).

ה. משאלת רבינא לרב אשי למדו שאין ראוי לחכם להתיר הנדר במקום רבו. ואולם נידוי אפשר.

א. פירש הר"ן שאף על פי שלדעת רבי יהודה (במשנה נגעים ב, ה) אין אדם מתיר נדרי אשתו שבינה
 לבין אחרים, ומוכח בירושלמי שהלכה כמותו, יכול היה רבינא להתיר נדרי אשתו בצירוף שני
 אנשים, ואף אם נאמר שאשתו כגופו ואינו מצטרף עם אחרים כמו אילו הוא בעצמו נדר, מ"מ
 היה יכול לומר לתלמידיו [או לשלשה אחרים. עתוס' ורא"ש] להתיר – ומכך שלא עשה כן יש
 לשמוע שאין זה יאה להתיר במקום רבו.

ב. יש מי שאומר ששלשה מתירים אף בפני החכם, ורק ליחיד מומחה אין לעשות כן (עצי לבונה
 יו"ד רכה, ב עפ"י מהרש"א), ואולם הש"ך (סק"ה) נקט שאפילו לשלשה אין להתיר בפני הרב. ויש
 להוכיח מהסוגיא שאפילו אם גם הרב לא יתיר לבדו אלא עם שנים נוספים, אין להתיר
 במקומו. וכבר תמהו על כך שנוהגים עתה להתיר בשלשה הדיוטות גם בפני חכם גדול. וצ"ע.
 ומכל מקום בהתרה שנוהגים בערב ראש השנה, הואיל ואין מפרטים הנדר, שמא אין בדבר
 משום זלוול בכבוד רבו (עפ"י הליכות שלמה תשרי – 'שלמי נדר' א).

ו. יחיד מומחה מתיר נידוי.

- א. יש שכתבו, דוקא אם הוא סמוך להוראה. והר"ן כתב אפילו אינו סמוך אלא שחכם מובהק ובקי בהלכות נדרים – מתיר נדר ונידוי. והביא כן מהרמב"ם (שבועות ה,ה).
- ב. יש אומרים שכשם ששלשה הדייטות מתירים את הנדר במקום שאין מומחה, כך מתירים את הנידוי כשאין מומחה, שהנידוי גם כן נדר הוא. וכן דעת הרמב"ם (ת"ת ז,ז. ר"ן).
- והראב"ד (שם) כתב שכפי מנין המנדים כך צורך במתירים. ואפשר שזה רק כשירצו להתיר בתוך הזמן אבל לאחר הזמן – כל שלשה או יחיד מומחה מתירים. או אפשר כשנידוהו יחיד על דבר עבירה, אפילו לא היה מומחה – צריך לאחר הזמן שלשה או יחיד מומחה להתיר, אבל נידוהו רבים צריכים רבים כמותם להתיר אפילו לאחר הזמן.
- ג. לא יתיר הנידוי אדם שהוא פחות חשוב מהמנדה (עפ"י מועד קטן יז וראשונים). עוד בפירוט בדין התרת הנדר בכמה – ע' בבכורות לו-לז.

ז. מסרו בשם רבי יהודה בר אילעאי שפירש הכתוב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה – על אותם בני אדם שהם יראים להוציא שם שמים לבטלה.

דף ט

י. האומר 'כנדרי רשעים' או 'כנדבותם'; האומר 'כנדרי כשרים' או 'כנדבותם' – מה דינו?

- שנינו: 'כנדרי רשעים' – נדר, בנזיר ובקרבת ובשבועה. 'כנדרי כשרים' – לא אמר כלום. 'כנדבותם' (של כשרים) – נדר, בנזיר ובקרבת. כל אלו 'ידות' הן (עפ"י ר"ן).
- ופירש שמואל שהוסיף ואמר 'כנדרי רשעים' הריני' – הרי זה נדר בנזיר. ודוקא כשהיה נזיר עובר לפניו (שאם לא כן הרי זה בכלל ידים שאין מוכיחות. ר"ן), או 'כנדרי רשעים' עלי' – בקרבן (ומדובר כשבהמה לפניו, ובאמירה זו מתחייב בקרבן (ר"ן ורא"ש. ומשמע ברא"ש שחייב להביא את זו שלפניו, אבל להר"ן משמע דלאו דוקא. ע' אגרות משה או"ח ח"ד קיט,ג). והר"ן אליעזר פירש בנדרי איסור), או שאמר (על דבר המונח לפניו. ר"ן וש"ר) 'כנדרי רשעים הימנו', והוסיף 'שלא אוכל' (רבא) – אסור בשבועה שלא יאכל, ואעפ"י שלא הוציא 'שבועה' מפיו.
- בכל אופנים אלו, כשאמר 'כנדרי כשרים' – לא אמר כלום. ובשבועה, אפילו אמר 'כנדבות כשרים הימנו שלא אוכל' – לא חלה השבועה, שאין הכשרים נשבעים לעולם (ר"ן ועוד).
- א. יש אומרים שאפילו אמר 'כנדרי כשרים ככר זה קונם עלי' – לא אמר כלום, שתלייתו בכשרים מבטלת את הקונם שהכשרים אינם נודרים כלל (עפ"י פירוש הרא"ש; תוס' בשם הר"ן אליעזר. וסיימו התוס': 'צריך עיון'. וע' גם בקרן אורה שנטה מזה בסבא).
- ב. מרש"י משמע שפירש [דלא כהר"ן] הכל כשכר מונח לפניו ואמר עליו 'כנדרי רשעים...'. – שמשמעו שנדר נזירות או קרבן או שבועה אם יאכלנו. [ואם אמר שלשתן כאחד: 'כנדרי רשעים הריני, עלי, הימנו' – נתחייב בשלשתם. ערש"י במשנה ורשב"א. וע"ע אבנ"מ כו סק"ד]. וכן מבואר מדברי הרמב"ם לדינא (ע"ע בקרן אורה והדושי חת"ס).
- ג. אמר 'כנדבת כשרים עלי', דעת הרשב"א הר"ן והרא"ש שאינו חייב אלא אם אמר כן בעזרה וכד', באופן שאין חשש תקלה שהכשרים נודבים כן [וב'נדר' אף באופן זה לא חל], ולא באופן אחר. ויש אומרים שבכל אופן חלה נדבתו (הר"ן אליעזר בתוס' והר"ד. וכ"כ בקרן אורה במשמעות דברי הרמב"ם).